

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОЛОДІЖНОГО РУХУ В УКРАЇНІ, РОСІЇ ТА БІЛОРУСІ КІНЦЯ 80—90-х РОКІВ ХХ-го СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена дослідженню та порівнянню молодіжних рухів трьох країн колишнього СРСР як частини політичної системи. Визначено шість загальних критеріїв, згідно з якими здійснено порівняння, наведено приклади та зроблено висновки щодо розвитку та перспектив молодіжного руху Росії, України, Білорусі. Стаття висвітлює події періоду кінця 80—90-х років ХХ-го століття.

У житті всіх країн світу вирішальну роль відіграє молодь, особливо у вирішальні моменти історії. Молодь є суб'єктом соціальних перетворень, а молодіжний рух — один із механізмів їхнього втілення.

В роботі розглянуто водночас три об'єкти: молодіжні рухи України, Росії та Білорусі як елементи політичних систем відповідних держав періоду кінця 80—90-х років ХХ-го століття. Вони цілком відповідають загальним вимогам порівняльного методу, тобто є абсолютно рівними згідно часу, простору, епосі та суті. Вони почали відроджуватися разом нарикінці 80-х років як одне ціле в СРСР, але вже з національними особливостями. Після розпаду “Радянської імперії” кожен з них торував свій шлях у своїй незалежній країні. Настав час порівняти, визначити результати майже десятирічної діяльності окремо, в “ізольованих умовах”.

Перш за все необхідно визначитися з понятійним апаратом. На думку Є. І. Косенко “під молодіжним рухом слід розуміти масову соціально-організовану активність, спрямовану на реалізацію вимог та завдань молодого покоління. Організована політична активність молоді проявляється у формі участі молоді у широких соціальних рухах. Під впливом політичних течій та партій вони є самостійними ідейно-політичними утвореннями”[1]¹. Кожна класифікаційна схема аналізу має свої критерії порівняння. Для даного дослідження їх можна визначити приблизно так: 1) початок молодіжної активності за добу перебудови; 2) ступінь розвитку на зрізі початку 90-х років; 3) активність молодіжних організацій на зрізі 1997—98 років; 4) участь молоді в процесі державного будівництва, суспільних процесах; 5) наявність молодих кадрів у системі

державного управління; 6) ставлення влади до діяльності молодіжних формувань як демократичного, так і радикального напрямку.

Вважається, що процес відродження масової суспільно-політичної активності та становлення альтернативних організацій в СРСР почався із середини 80-х років. Форма існування — неформальні молодіжні організації, які виникли на базі спільних інтересів та захоплень. До 1988—89 року молодіжні угруповання із досугових перетворилися на соціально-політичні. Діяльність їхня набула форми дискусії з молоддю, участі в мітингах на захист культури, історії, активності політичних клубів. Молодіжні формування мали скоріше культурологічний характер. Наприклад, студентська “Громада”, “Товариство Лева”, “Спадщина”[2]². У 1989 році майже одночасно з'явилися дві найвпливовіші молодіжні організації: в Україні слідом за опозиційним РУХом виникла перша офіційна студентська організація — Українська Студентська Спілка (УСС); в Білорусі таким чином розпочав діяльність Молодий Фронт як крило Білоруського Народного Фронту. Щодо Росії, то тут спостерігався занепад офіційних організацій (комсомольської та піонерської), в той час як у сусідніх республіках значну роль у відродженні молодіжного руху відігравав національний фактор.

На етапі 1990—92 років молодіжний рух в Україні відрізнявся неабиякою чисельністю (26 організацій у 1992 році) та активністю [3]³. В цьому контексті варто згадати студентські голодування в Києві жовтня 1990-го року та 1992 року. Вони знайшли відгук не тільки в регіонах, а й у світі. В Росії події в цей час мали навіть радикальніший характер. Мається на увазі серпень 1991 року, в якому не останню роль зіграли мо-

лоді люди. В Росії постійно існує тенденція до притоку молодих кадрів в уряд. Але якщо в Україні та Білорусі на політичну арену вийшло студентство, то в Росії вік молодих державних мужів перевищує 30 років.

Не менш цікавою є картина у 1997—98 роках. Молодіжний рух в Україні пройшов не один етап розвитку. Кількість молодіжних організацій сягає сьогодні 50 всеукраїнських та кількох сотень регіональних [4]⁴. Це інституційно оформлені структури, які мають регулятивну базу і діють за різноманітними ідеологічними та політичними напрямками. Діяльність їхніх лідерів сягнула сьогодні державного рівня у вигляді новостворених молодіжних парламентів та народних депутатів віком до 30-ти років. Білоруська політизована молодь протягом останніх років “загальмувала” на рівні опозиційної активності. Молодіжний Фронт регулярно влаштовує гучні акції протесту проти президентського режиму Олександра Лукашенка. Наприклад, спалення в липні 1997 року “президентського прапора”, святкування річниці незалежності країни всупереч указам Лукашенка [5]⁵. У будь-якому випадку функціонування всіх структур у Білорусі пов’язано із владою та режимом Президента, інакше їхнє існування не мало би сенсу.

В Росії становище з активністю молодих людей значно поліпшилось порівняно з початком 90-х років. На цей час у Росії діє 609 скаутських та піонерських організацій нового зразка. Але існують також інші організації. Наприклад, “діти” Г. Зюганова та В. Жириновського чи О. Баркашова — це шовіністична організація “Російська національна єдність” [6]⁶. Більш визначною подією став страйк студентських профспілок у Москві та Єкатеринбурзі у квітні 1998 року. Характер цих подій дуже подібний до київських у жовтні 1990-го року. Проте українське студентство 1992 року вийшло на Майдан одразу з політичними вимогами, зокрема, виходу України із СНД [7]⁷.

Участь молоді в процесі держбудівництва своїх країн є дуже своєчасною та корисною. Як приклад розглянемо показник участі молоді у виборчих кампаніях своїх країн. Президентська кампанія 1996 року в Росії пройшла під гаслом “Голосуй або програєш” і була цілком спрямована на молодь. Але факт, що жодна молодіжна організація не виступила “за” чи “проти” Єльцина [8]⁸. Участь білоруського Молодого Фронт у передвиборчих кампаніях обмежується не санкціонованими мітингами, пікетами тощо. Існує ще Білоруська Патріотична Спілка Молоді (БПСМ). Вона створена з подачі пана Президента і в опозиційних колах має назву “Гітлерюгенд” або “Лукомол” за аналогією з колишнім

радянським комсомолом [9]⁹. Зрозуміло, що з цього боку підтримка владі забезпечена.

Важко визначити характер подій в українському молодіжному середовищі під час останніх виборів у березні 1998 року. Поведінку членів молодіжних організацій можна назвати традиційною та передбачуваною. Ординарна молодь поводитись цілком “спокійно”, тобто пасивно. Активісти молодіжних організацій ще восени 1997 року створили блоки зі своїх організацій і розбилися на три блоки: ліві, праві та центр [10]¹⁰. Партії дали можливість молодим колегам балотуватися, але здебільшого на регіональному рівні. За підрахунками аналітиків, у партійних списках студентів було більше, ніж юристів. Згідно з підсумками виборів до Верховної Ради 14-го скликання потрапило 12 кандидатів віком до 30-ти років [11]¹¹.

Наявність молодих людей в органах державного управління, політичних інститутах, публічній політиці — ще один показник демократичності та наявності громадянського суспільства в державі. Сьогодні в Росії нікого не дивує вік Кірса Ілюмжинова, Бориса Немцова та Сергія Кірієнка. Молодими в уряді Росії вважають тих, кому виповнилося 35—45 років. В Україні це приклад молодих парламентарів віком від 22 до 38 років, як от: Андрій Звонарж, Наталка Жежук, В’ячеслав Кириленко. Крім того, лідери молодіжних організацій демократичного спрямування утворили в січні 1998 року так званий “молодіжний парламент” та “молодіжний уряд”, члени якого є позаштатними радниками “справжніх міністрів” [12]¹². Подібні утворення було створено також в Одесі та Дніпропетровську. Справжньому проникненню молодих кадрів в органи держуправління заважає монолітний склад тих службовців, які почали працювати ще за старої адміністративної системи. Щодо Білорусі, то відомо, що О. Лукашенко обіцяв надати членам БПСМ місця в уряді, якщо в тому буде потреба [13]¹³.

Взаємини “молодь-влада” найкраще простежуються за показником реалізації державної молодіжної політики. В Росії, наприклад, мирно співіснують молодіжні організації лівого, шовіністичного напрямку та студентські профспілки. Квітневі події в Єкатеринбурзі показали готовність уряду задовольнити, проігнорувати, причавити вимоги студентів. Цікаво, що навіть у Білорусі існує Держкомітет у справах молоді. Але офіційна влада воліє до БПСМ, а представників опозиційного Молодого Фронту вважає за потрібне знищити. Проте, за словами очевидців, між представниками цих організацій нема ворожості у повсякденному спілкуванні.

В Україні ставлення до молодіжних організацій традиційного, демократичного спрямування

поміркуване, часом до ігнорування. Молодіжна політика здійснюється за допомогою розгалуженої системи суспільних інститутів: від Міністерства у справах сім'ї та молоді до комітетів у справах молоді при райвиконкомах. Після перебудови легалізація суспільно-політичних організацій стала реальністю. Українське законодавство гарантує відсутність обмежень стосовно молодіжних об'єднань, окрім формувань деструктивного характеру [14]¹⁴. Цей фактор грає негативну роль, оскільки ефективність дії новостворених молодіжних організацій значно зменшилась.

Відповідно до проаналізованих подібностей та відмінностей можна зробити деякі загальні висновки щодо розвитку молодіжного руху трьох країн. Відродження становлення молодіжного руху відбувалося в рівних умовах, тобто під час кризи та занепаду СРСР. Але якщо Росія взяла на себе тягар розвалу комсомолу, то процеси в Україні та Білорусі мали в основі національний фактор.

Етап 1990—92 років можна назвати піком активності молоді. В Україні в цей час було проведено два студентських голодування, які породили “покоління дев'яностників”, тобто молодих людей, які стали обличчям свого десятиліття. Російський путч серпня 1991 року довів, що визначальну роль в боротьбі за демократію відіграє саме молодь.

Станом на 1997—98 рік молодіжні рухи

трьох країн розвиваються незалежно один від одного, їх нічого не пов'язує крім обміну досвідом та студентських відносин. Білоруська політизована молодь перебуває на шляху опозиційної, радикальної активності. Російська — для свого розвитку не отримує ані підтримки, ані заборони з боку держави. Події, які відбувалися в Єкатеринбурзі та Москві в квітні 1998 року, до дрібниць повторюють жовтень 1990 року в Києві. В свою чергу українські молодіжні організації мають необхідну базу для діяльності, але їм бракує підтримки, а також чітко визначеного напрямку дії.

Як уже було зазначено, характер відносин “молодь-влада” залежить від ступеня демократизації суспільства. В Україні офіційно, згідно зі статусом держави, немає перепон для легалізації та діяльності молодіжних організацій, окрім формувань воєнізованого та деструктивного характеру. Подібна ситуація і в Росії. Молодіжний рух Білорусі чітко поділяється на два табори: опозиційний Молодіжний Фронт та пропрезидентську БПСМ.

Таким чином, чим жорсткіший політичний режим, тим радикальніше налаштована молодь (Білорусь). А у формально демократичних державах (Україна, Росія) існує необхідна система для функціонування молодіжного руху (інституційна, правова, інформаційна база), але проблемою є ефективна, корисна, всеохоплююча робота з широким загалом молоді.

¹ Косенко Е. И. Некоторые методологические вопросы изучения политических отношений молодежи в буржуазном обществе.— М.: ВКШ, 1983.— С. 187.

² Вопросы политического лидерства. Информационно-методический сборник.— К.: УИМ, 1992.— С. 76.

³ Там само.— С. 84.

⁴ Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ-му столітті.— К.: А. Л. Д., 1997.— С. 102.

⁵ Лукашенко не любить... // Україна молода.— 1997.— 26 лютого.— С. 2.

⁶ На Кубі... // Україна молода.— 1997.— № 140.— 3 с.; Амністію Лукашенку // Україна молода.— 1997.— 29 жовтня.— С. 4.

⁷ Ультиматум // Молодь України.— 1992.— 20 жовтня.— С. 1—3.

⁸ Молодь+політика=? // Україна молода.—1996.— 12 вересня.— С. 3.

⁹ “Лукомол” діє // Україна молода.—1997.—27 червня.— С. 4.

¹⁰ Передвиборчі ігри під молодим місяцем // Україна молода.— 1997.— 24 жовтня.— С. 2.

¹¹ Список зареєстрованих у народні депутати України // Голос України.— 1998.— 18 квітня.— С. 3—4.

¹² Подуркували — тепер попарламентуємо // Україна молода.— 1998.— 12 березня.— С. 3.

¹³ Відповідатимуть школярі // Україна молода.— 1998.— 12 березня.— С. 3.

¹⁴ Закон України “Про об'єднання громадян”. Сучасний молодіжний рух. Довідник.— К.: А. Л. Д., 1997.

Література

1. Амністію Лукашенку // Україна молода.—1997.— 29 жовтня.

2. Бебик В. М., Головатий М. Ф., Ребкало В. Політична культура сучасної молоді.— К.: Столиця, 1996.

3. Відповідатимуть школярі // Україна молода.— 1998.—20 лютого.

4. Вопросы политического лидерства. Информационно-методический сборник.— К.: УИМ, 1992.

5. Гозман Л. Я., Шестопад Е. Б. Политическая психология.— Ростов-на-Дону: Феникс, 1996.

6. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні.— К.: Наукова думка, 1993.

7. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ-му столітті.— К.: А. Л. Д., 1997.
8. Косенко Е. И. Некоторые методологические вопросы изучения политических отношений молодежи в буржуазном обществе.— М.: ВКШ, 1983.
9. Лукашенко не любить... // Україна молода.— 1998.— 26 лютого.
10. “Лукомол” діє... // Україна молода.— 1997.— 27 червня.
11. Международное молодежное движение: вопросы теории и методологии.— М.: ВКШ, 1983.
12. Молодь+політика+?... // Україна молода.— 1996.— 12 вересня.
13. Не “Пепсі” єдиною // Україна молода.— 1998.— 27 червня.
14. Передвиборчі ігри під молодим місяцем // Україна молода.— 1997.— 24 жовтня.
15. Подуркували — тепер попарламентуємо // Україна молода.— 1998.— 12 березня.
16. Создано избирательное объединение молодых кандидатов в депутаты // Факты.— 1998.— 24 березня.
17. Список зареєстрованих у народні депутати України // Голос України.— 1998.— 18 квітня.
18. Сучасний молодіжний рух України. Довідник.— К.: А. Л. Д., 1997.
19. Ультиматум // Молодь України.— 1992.— 20 жовтня.

Galaktionova I. V.

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE YOUTH MOVEMENT IN UKRAINE, RUSSIA AND BELARUS (THE END OF 80—90s XXth CENTURY)

This article is devoted to comparison of youth movement as a part of political system in three countries of former Soviet Union. It is determined six general criterions. According to them the comparison is carried out. And there are given examples and conclusions about development and prospects of youth movement of Ukraine, Russia and Belarus. The article throws light upon events of the end of 80—90s years of XX th century.